

Una aproximació a la intervenció grupal amb dones en situació de sensellarisme: un enfocament des de la interseccionalitat i la perspectiva de gènere

An approach to group intervention with women experiencing homelessness: an intersectional and gender-based perspective

Lucía Sánchez Ponce¹

ORCID: 0009-0009-9297-5940

Jennifer Hernández Martín²

ORCID: 0000-0001-5291-0899

José Manuel Díaz González³

ORCID: 0000-0001-9974-2159

Recepció: 01/10/24. Revisió: 09/12/24. Acceptació: 10/01/25

Per citar: Sánchez Ponce, Lucía; Hernández Martín, Jennifer, i Díaz González, José Manuel. (2025). Una aproximació a la intervenció grupal amb dones en situació de sensellarisme: un enfocament des de la interseccionalitat i la perspectiva de gènere. *Revista de Treball Social*, 228, 163-189. <https://doi.org/10.32061/RTS2025.228.07>

Resum

Aquest estudi explora la intervenció grupal amb dones en situació de sensellarisme a través del projecte “El Patio de mi Casa”, implementat al Servei Integral d'Atenció a Persones Sense Llar de Santa Cruz de Tenerife. L'objectiu principal és sistematitzar aquesta metodologia, complementària a la intervenció individual, i avaluar-ne la pertinència i àrees de millora. Per això, es va dur a terme un estudi qualitatiu basat en entrevistes amb 10 professionals del centre, que van aportar la seva experiència directa en la implementació

1 Graduada en Treball Social per la Universidad de La Laguna. Màster en Intervenció i Mediació Familiar, Social i Comunitària per la Universidad de La Laguna. alu0101215778@ull.edu.es.

2 Diplomada en Treball Social per la Universidad de La Laguna i graduada per la UNED. Expert Universitari en Intervenció amb Victimes de Violència de Gènere i Agressors de Parella per la Universidad Europea Miguel de Cervantes. Tècnica i supervisora a l'empresa Grupo 5 Acción y Gestión social. jennyhernandezmartin@gmail.com

3 Diplomada en Treball Social per la Universidad de La Laguna. Màster en Intervenció Familiar i Màster en Mediació Familiar i Sociocomunitària per la Universidad de La Laguna. Doctor en Psicologia per la Universidad de La Laguna. Professor ajudant doctor de l'Àrea de Treball Social i Serveis Socials de la Universidad de La Laguna. jdiazgon@ull.edu.es

del projecte. Els resultats mostren que la intervenció grupal ha permès crear xarxes de suport, solidaritat i sororitat entre les participants, promovent-ne l'apoderament i facilitant la superació de situacions de vulnerabilitat. Les dones, a través d'aquesta intervenció, desenvolupen habilitats com la resolució de conflictes i enforteixen la seva autonomia. A més, la metodologia participativa facilita que les dones prenguin decisions sobre els temes a tractar, afavorint la seva implicació activa en el procés d'intervenció. Igualment, es van identificar desafiaments en la implementació, com la necessitat d'espais adequats i la irregularitat en l'assistència de les participants, la qual cosa afecta el sentit de pertinença. Així mateix, s'assenyala la falta d'avaluacions sistemàtiques sobre l'impacte de les intervencions grupals, la qual cosa no ha permès demostrar-ne l'eficàcia fefaentment. Finalment, es destaca la importància d'un enfocament interseccional i amb perspectiva de gènere, essencial per abordar les múltiples dimensions del sensellarisme femení, així com la necessitat de fer més recerca sobre aquestes intervencions en contextos similars.

Paraules clau: Dona sense llar, exclusió social, intervenció grupal, suport social i perspectiva de gènere.

Abstract

This study explores group intervention with women experiencing homelessness through the project *El Patio de mi Casa*, implemented by the Comprehensive Service for Homeless People in Santa Cruz de Tenerife. The primary objective is to structure this methodology, which complements individual intervention, and to evaluate its relevance and areas for improvement. To this end, a qualitative study was conducted based on interviews with ten professionals from the centre who provided direct insights into the delivery of the project. The results show that group intervention has fostered the establishment of support networks while promoting solidarity and sisterhood among participants, enhancing their empowerment and helping them overcome situations of vulnerability. Through this intervention, women develop skills such as conflict resolution and strengthen their autonomy. Additionally, the participatory methodology enables women to make decisions in relation to the issues to be addressed, encouraging their active involvement in the intervention process. Challenges in implementation were also identified, including the need for adequate spaces and irregular attendance, which affects the sense of belonging. Furthermore, the absence of systematic assessments on the impact of group interventions was highlighted, hindering a clear demonstration of their effectiveness. Lastly, the study underscores the importance of an intersectional and gender-sensitive approach, essential for addressing the multiple dimensions of female homelessness, as well as the need for further research on these interventions in similar contexts.

Keywords: Homeless woman, social exclusion, group intervention, social support, gender perspective.

1. Introducció

1.1. El fenomen del sensellarisme

Comprendre el sensellarisme requereix una definició clara i sistemàtica. La sociòloga Avramov (1995) entén que les persones en situació de sensellarisme són totes aquelles que:

No poden accedir o conservar un allotjament adequat, adaptat a la seva situació personal, permanent i que proporcioni un marc estable de convivència, ja sigui per raons econòmiques o altres barreres socials, o bé perquè presenten dificultats personals per portar una vida autònoma (p. 71).

El sensellarisme sorgeix d'una interacció complexa de factors múltiples (Matulič et al., 2024), sense una única causa que l'expliqui. Les causes individuals, com ara addiccions (alcoholisme i toxicomania) i malalties físiques i trastorns psicològics o psiquiàtrics, són crucials en la predisposició a l'exclusió social i residencial. A més, les ruptures en els vincles familiars i socials, agreujades per situacions com la violència, incrementen el risc de sensellarisme. La pèrdua de suport i protecció social demostra com les xarxes de suport actuen com a barreres contra l'exclusió, i la seva deterioració pot precipitar la caiguda en la falta d'habitatge (Cabrera i Rubio, 2008). No obstant això, no significa que una persona en situació de sensellarisme (d'ara endavant PSL) es trobi en alguna de les situacions anteriorment comentades, hi ha més raons a part de les socials i personals. En aquest sentit, les raons en l'àmbit institucional són cada vegada més rellevants a causa de la falta de polítiques socials adequades, la mala coordinació entre institucions, la intervenció assistencial, problemes de capacitat i la falta de recursos materials i humans. A més, l'accés limitat a un allotjament digne i la reestructuració del mercat de treball són raons estructurals que també afecten les PSL (Cabrera i Rubio, 2008).

L'estudi de Kuhn i Culhane (1998) va marcar una fita en la comprensió del sensellarisme en identificar tres patrons distintius entre les persones en situació de sensellarisme: transicionals, episòdiques i cròniques. D'aquests, el grup de persones en situació de sensellarisme episòdiques va destacar per afrontar nombrosos episodis de sensellarisme, i a més eren més joves que aquells en la categoria crònica, però patien problemes de salut física i mental comparables, incloent-hi l'abús de substàncies. Aquesta diferenciació destaca la diversitat dins del sensellarisme i la necessitat d'enfocaments específics per a cada patró. La complexitat del fenomen va portar a la creació de la tipologia ETHOS (European Typology on Homelessness) per FEANTSA el 2005, oferint una classificació detallada en quatre categories conceptuals principals, dividides en 13 categories operatives, reflectint diverses situacions residencials. Aquest marc conceptual i operatiu és essencial per entendre el sensellarisme com un procés d'exclusió residencial amb diferents graus de severitat, orientant polítiques i intervencions de manera més efectiva.

Taula 1. Classificació ETHOS

Categoria general	Categoria operativa
1. Sense sostre	1.1. Vivint en un espai públic (a la intempèrie). 1.2. Dormen en un refugi nocturn i/o passen diverses hores al dia en un espai públic.
2. Sense habitatge	2.1. Persones que viuen en albergs i centres per a gent sense llar. 2.2. Persones en albergs per a dones. 2.3. Persones en centres d'allotjament per a sol·licitants d'asil i immigrants. 2.4. Persones que en un termini definit seran acomiadades d'institucions residencials o d'internament. 2.5. Persones que reben allotjament amb suport sostingut a causa de la seva condició de persones sense llar.
3. Habitatge insegur	3.1. Persones vivint en un règim de tinença insegur. Sense pagar lloguer. 3.2. Persones vivint sota amenaça de desnonament. 3.3. Persones que viuen sota amenaces de violència per part de la parella o de la família.
4. Habitatge inadequat	4.1. Persones vivint en estructures temporals i no convencionals. 4.2. Allotjament impropï. 4.3. Amuntegament extrem.

Font: FEANTSA, 2017.

1.2. La dona en situació de sensellarisme

El percentatge de dones en situació de sensellarisme és inferior en comparació amb els homes (Cáritas, 2022; FEANTSA, 2022). Tanmateix, això es deu al fet que les formes d'exclusió típicament experimentades per les dones solen romandre ocultes o confinades a l'àmbit privat. Aquestes experiències inclouen habitatges informals, condicions precàries i l'entrada i sortida recurrent de recursos d'allotjament (Matulić et al., 2019).

1.2.1. Triple discriminació: ser dona, sense llar i víctima de violència de gènere

És important destacar que les dones en situació de sensellarisme enfronten una "triple invisibilitat", que reflecteix com són ignorades en tres aspectes fonamentals: ser dona, estar sense llar i ser víctima de violència de gènere (Herrero, 2003). Aquesta combinació contribueix a la seva marginació i exclusió social, dificultant que accedeixin a serveis de suport i recursos per sortir de la vulnerabilitat (Matulić et al., 2019).

A Espanya, les dones fan front a una greu vulnerabilitat a causa de la desigualtat econòmica, evidenciada per la bretxa salarial i la marginació laboral, i aquests factors s'agregen per la violència de gènere (Alonso et al., 2020). Els graus de violència contra les dones o inestabilitat en l'habitatge són significativament més alts que en la població general i superen els reportats en altres poblacions sense llar (Riley et al., 2020). La majoria de les anàlisis europees i internacionals indiquen que l'abús domèstic i la violència de gènere són causes principals de la falta d'habitatge (Bretherton i Mayock, 2021).

És essencial reconèixer que, encara que la violència de gènere és un factor significatiu en el sensellarisme entre les dones (Bretherton i Mayock, 2021; FEANTSA, 2016a; Moss i Singh, 2015), no és l'única causa ni sempre prediu la falta d'habitatge. Segons FEANTSA (2022), la violència de gènere ocorre a una escala més gran que les diferents formes de sensellarisme, la qual cosa suggereix una intersecció complexa i multidimensional (Mayock et al., 2016). Pot ser tant una causa com una conseqüència del sensellarisme (Pleace et al., 2008; Reeve et al., 2006). Moltes dones abandonen casa seva per escapar de l'abús, enfrontant-se a la falta d'habitatge per l'absència d'alternatives segures i assequibles. Al seu torn, la vulnerabilitat de la falta d'habitatge exposa les dones a riscos més grans de patir abús, tant abans com després de trobar-se sense llar (FEANTSA, 2016a; Moss i Singh, 2015).

Les dones en risc d'exclusió residencial sovint empren tàctiques de supervivència diferents a les dels homes, com recórrer a allotjaments provisionals o amuntegats, romandre amb parelles violentes o intercanviar sexe per refugi (Bretherton i Mayock, 2021). Els centres d'acolliment per a víctimes de violència de gènere sovint no s'inclouen en els recomptes oficials. Viure en recursos per a persones sense llar, generalment ocupats per homes i amb escassetat de capacitat i finançament, o als carrers, augmenta el risc que pateixin violència (Cáritas, 2022; Schwan et al., 2020, citat per Yakubovich i Maki, 2022). La violència contra les dones obstaculitza la igualtat, el desenvolupament i la pau, i compromet els seus drets humans, sovint portant-les a situacions de sensellarisme (FEANTSA, 2007). Algunes formes de violència que experimenten de manera imminent són: violència física, violència sexual, explotació i tràfic de persones, violència emocional i psicològica, violència de gènere i violència institucional (Cáritas, 2022).

D'altra banda, hi ha diversos grups de dones amb les mateixes característiques que poden ser propenses a trobar-se en exclusió residencial. D'una banda, les dones indocumentades que viuen al carrer, ocupen habitatges il·legalment o viuen en campaments (Bretherton i Mayock, 2021; FEANTSA, 2007); les dones que han patit violència domèstica en els serveis generals per a persones en situació de sensellarisme (FEANTSA, 2007); dones joves després de ruptures familiars en la infància (Bretherton i Mayock, 2021; De Vet et al., 2019; FEANTSA, 2016b); i mares que són el cap d'una família monoparental (De Vet et al., 2019). Així mateix, malgrat els sistemes de pensions i protecció social, les dones grans que

viuen soles enfronten riscos de pobresa energètica i seguretat alimentària (Bretherton i Mayock, 2021). Finalment, la salut mental és un factor en la persistència del sensellarisme, especialment entre dones (Duke i Searby, 2019; Rodríguez et al., 2020), ja que solen viure en condicions precàries, i són més vulnerables i tenen una deterioració significativa de la salut física i mental (Rodríguez et al., 2020).

S'observa que les dones en situació de sensellarisme que afronten desafiaments addicionals, com ara problemes de salut mental o un consum problemàtic de substàncies, solen tenir menys accés a serveis especialitzats que abordin de manera efectiva la violència de gènere i el trauma associat. Aquesta manca subratlla una bretxa significativa en el suport necessari per facilitar-ne la recuperació i reinserció social (FEANTSA, 2022). Mentre els homes tendeixen a experimentar més problemes d'alcoholisme, les dones amb alt risc de malalties mentals enfronten una vulnerabilitat particular (Reitzel et al., 2020). Les dones en situació de sensellarisme solen experimentar l'exclusió residencial des d'una edat primerenca i viuen més esdeveniments estressants. Comparades amb aquelles sense alt risc de problemes de salut mental, tenen pitjor salut física, menys felicitat, menys suport social i més solitud (Rodríguez et al., 2020).

Les experiències de vida de les dones en situació de sensellarisme es caracteritzen per una prevalença més gran d'esdeveniments vitals estressants en comparació amb els homes, incloent-hi violència sexual durant la infància (FEANTSA, 2022; Vázquez i Panadero, 2019), abusos sexuals en l'adulthood (Moss i Singh, 2015) i maltractament per part de parelles. Aquestes experiències subratllen la realitat de moltes dones sense llar, les vides de les quals han estat marcades per la violència de gènere (Johnson et al., 2017). D'altra banda, els homes tenen índexs més alts de problemes d'alcoholisme, denúncies policials, detencions i empresonaments. Aquest contrast revela diferències en les causes i circumstàncies del sensellarisme i en les necessitats d'intervenció per abordar aquestes problemàtiques de manera efectiva (Rodríguez et al., 2020).

1.2.2. La intervenció amb les dones en situació de sensellarisme

Els estudis sobre la intervenció social amb dones en situació de sensellarisme són escassos (Galán et al., 2022). Això provoca que els serveis per a persones sense llar presentin un biaix androcèntric, enfocats en les necessitats dels homes i invisibilitzant les dones, la qual cosa afecta negativament els enfocaments de la intervenció (FEANTSA, 2016b; Fernández-Rasines i Gámez-Ramos, 2013). La transformació cap a un enfocament amb perspectiva de gènere és fonamental per dissenyar models d'intervenció més inclusius i igualitaris (FEANTSA, 2016b; Fernández-Rasines i Gámez-Ramos, 2013; Galán et al., 2022; Matulič et al., 2019). Programes com Housing First ofereixen solucions residencials més adequades per a dones, facilitant un accés ràpid a habitatge segur i estable, juntament amb suport professional personalitzat (FEANTSA, 2022). Navarro (2014) identifica alguns aspectes clau per intervenir amb grups en situació d'exclusió social. Aquests inclouen recuperar el control sobre la pròpia vida,

connectar socialment amb individus fora de l'entorn d'exclusió, establir rutines significatives que donin sentit a l'existència, fixar metes personals a llarg termini i participar activament en la societat per combatre l'estigma cap al col·lectiu.

L'acompanyament per professionals és fonamental per protegir les dones sense llar durant l'exclusió social (Matulič et al., 2019). Diversos autors destaquen que quan les dones se senten escoltades i valorades pels i per les professionals, experimenten més empoderament i benestar, a més de tenir una valoració satisfactòria cap a aquests i aquestes (Andermann et al., 2021; Bretherton i Mayock, 2021). Durant les intervencions, és essencial crear un ambient segur i de confiança, promoure la seva autonomia i respectar les seves opinions. Coordinar recursos i difondre informació adequada és essencial per superar prejudicis i facilitar l'accés a ajuda, ja que algunes dones desconeixen els centres de suport disponibles o en desconfien (Galán et al., 2022).

Els programes d'intervenció grupal que treballen amb víctimes de violència de gènere poden ser una bona opció per a les dones en situació de sensellarisme (Llulluma, 2016). Aquestes dones, que solen experimentar un profund trauma a causa de la violència i l'abús, necessiten ajuda per fer front a la seva situació (FEANTSA, 2007). Un estudi sobre intervenció grupal enfocada en l'autoestima de dones que han patit violència de gènere considera aquesta metodologia com una mesura de prevenció, capacitant les dones en l'exercici dels seus drets, assertivitat, resolució de problemes i capacitat d'elecció. A més, ajuda a trencar el cicle d'abús que moltes han experimentat com una pauta de comportament repetitiva (Santandreu et al., 2014).

Les intervencions grupals són clau per reconnectar socialment les persones sense llar, contrarestant l'aïllament i l'estigma. Els grups de suport fomenten relacions positives i de confiança, de manera que són crucials per a la reintegració social i protecció (Peña, 2023). Un estudi a Itàlia amb 13 dones en un centre d'acolliment va mostrar que van deixar de sentir solitud i rebuig, veient el centre com un lloc segur i valorant les connexions socials. Aquestes dones ara perceben la seva situació com a temporal i busquen establir objectius més segurs (Marzana et al., 2023). D'altra banda, hi ha evidència d'una varietat d'intervencions a través d'activitat física que han estat dissenyades i proporcionades per involucrar les dones en situació de sensellarisme (Dawes et al., 2019; Norton et al., 2020) que han demostrat ser beneficioses per a la salut física i mental (Dawes et al., 2023).

Sherwin (2021) va identificar que els serveis per a dones en situació de sensellarisme han de ser segurs i exclusivament per a elles, amb equips de divulgació i prevenció primerenca integrats. A més, han de disposar de recursos especialitzats en ocupació, abús de substàncies, salut mental i violència de gènere. És crucial donar seguiment a les dones una vegada abandonen el servei per prevenir recaigudes en el sensellarisme (Galán et al., 2022; Sherwin, 2021). També es destaca la importància de reforçar l'autonomia de les dones durant les intervencions per evitar la dependència i promoure'n la integració (Galán et al., 2022).

És important reconèixer tant les similituds com l'heterogeneïtat entre les dones en situació de sensellarisme (Galán et al., 2022). Un enfocament interseccional en permet abordar els múltiples desavantatges, com ara discriminació per gènere, raça, orientació sexual o discapacitat, adaptant intervencions per satisfer les seves necessitats específiques (Valderama, 2023). Això és fonamental per garantir resultats satisfactoris, oferint suport emocional i enfortint la seva capacitat de resiliència, capacitant-les per construir una vida més saludable i satisfactòria (Matulič et al., 2024). Identificar elements protectors en contextos vulnerables és imprescindible per a estratègies efectives, malgrat l'escassa recerca sobre la dinàmica entre professionals i beneficiàries (Matulič et al., 2019). Entre aquestes estratègies es destaquen les iniciatives d'intervenció grupal dirigides a dones en situació de sensellarisme, una àrea d'interès creixent en el camp de la intervenció social.

Malgrat que l'experiència pràctica de nombrosos professionals suggereix beneficis múltiples de les intervencions grupals, hi ha una notable falta de sistematització i anàlisi rigorosa sobre el seu impacte real (Díaz et al., 2023). Aquesta manca impedeix comprendre plenament com aquestes iniciatives contribueixen al benestar i empoderament de les dones en situació de sensellarisme. El Servei Integral d'Atenció a les Persones en Situació de Sensellarisme de Santa Cruz de Tenerife ha implementat intervencions grupals dirigides a aquestes dones, però li falta una avaluació exhaustiva que documenti els beneficis d'aquestes pràctiques. La falta d'avaluació sistemàtica limita no només el reconeixement del valor d'aquestes pràctiques, sinó també la possibilitat de millorar-les i adaptar-les a les necessitats específiques de les dones en aquesta situació. Per tant, dur a cap estudis detallats per comprendre més bé aquesta experiència i sistematitzar-la, enriqueix el coneixement sobre intervencions efectives per a dones en situació de sensellarisme, proporcionant evidència empírica que pugui orientar futures iniciatives.

2. Objectius

Aquesta recerca té com a objectiu sistematitzar el procés d'intervenció grupal dut a terme pel Servei Integral d'Atenció a les Persones Sense Llar de Santa Cruz de Tenerife, centrat en les dones en situació de sensellarisme. De manera específica, es plantegen els objectius següents:

- Descriure la metodologia d'intervenció grupal desenvolupada pels i per les professionals amb dones en situació de sensellarisme.
- Demostrar la pertinència de la metodologia d'intervenció grupal en complementarietat amb la intervenció individualitzada.
- Identificar àrees de millora en la implementació de la intervenció grupal.

3. Metodologia

3.1. Disseny

S'adopta un enfocament preexperimental i qualitatiu amb objectius exploratoris i descriptius, basat en la necessitat de comprendre en profunditat les experiències i perspectives dels i de les professionals involucrats en la intervenció grupal amb dones en situació de sensellarisme, un fenomen complex i poc explorat. Segons Creswell (2014), els dissenys qualitatius són adequats per a recerques exploratòries que busquen identificar patrons i significats en contextos específics. Aquest estudi de disseny transversal es basa en entrevistes dutes a terme en un únic moment temporal per capturar les experiències i percepcions de les persones participants. Per a l'anàlisi de les dades, es va utilitzar la metodologia d'anàlisi temàtica (Braun i Clarke, 2023), que permet estructurar i interpretar les dades qualitatives mitjançant la identificació de temes recurrents que emergeixen de les narratives dels participants. Aquest mètode, plantejat per Braun i Clarke (2006), permetrà una exploració profunda de les experiències i beneficis percebuts de les intervencions grupals des de perspectives múltiples, identificant i analitzant els patrons i temes recurrents en les narratives dels i de les professionals que hi intervien. L'anàlisi temàtica s'alinea amb l'objectiu de sistematitzar les pràctiques i explorar àrees de millora en la intervenció grupal, destacant-ne l'aplicabilitat en estudis amb enfocaments exploratoris i descriptius.

3.2. Participants

L'univers poblacional està compost pels professionals del Servei Integral d'Atenció a les Persones Sense Llar (SIAPSL) de Santa Cruz de Tenerife, que intervien directament amb dones en situació de sensellarisme. Encara que no es té un registre exhaustiu d'aquest univers, s'estima que pot estar conformat al voltant de 30 persones i que inclou treballadors/es socials, integradors/es socials, psicòlegs/òlogues, educadors/es socials i altres perfils afins. La selecció de la mostra es va fer mitjançant un mostreig per conveniència, triant participants basant-se en la seva accessibilitat i disposició per contribuir a l'estudi, així com la seva rellevància directa per als objectius plantejats. Aquest criteri assegura la rellevància dels i de les participants en relació amb els objectius de l'estudi, complint amb les recomanacions per garantir la validesa de les troballes en recerques qualitatives (Patton, 2015).

Específicament, es van seleccionar 10 professionals del SIAPSL, que intervien directament amb les dones en situació de sensellarisme que participen en el projecte d'intervenció grupal "El Patio de mi Casa". Els criteris d'inclusió van ser: tenir formació professional com a integrador/a social i/o formació universitària com a treballador/a social, educador/a social, psicòleg/òloga o integrador/a social, i exercir en funció d'aquest

nivell formatiu, tenir almenys un any d'experiència professional en l'àmbit de la intervenció en el sensellarisme.

A la taula següent s'exposen les característiques dels i de les professionals entrevistats:

Taula 2. Característiques dels i de les professionals

Codi	Edat	Professió	Anys d'experiència	Anys d'experiència professional amb PSL	Anys al Servei SIAPSL
Professional 1	48	Treballador/a social	Més de 20 anys	8-10 anys	8-10 anys
Professional 2	43	Integrador/a social	5-10 anys	5-7 anys	5-7 anys
Professional 3	45	Treballador/a social	Més de 20 anys	11-13 anys	5-7 anys
Professional 4	47	Treballador/a social	Més de 20 anys	11-13 anys	11-13 anys
Professional 5	35	Treballador/a social	10 - 15 anys	5-7 anys	5-7 anys
Professional 6	31	Integrador/a social	10 - 15 anys	2-4 anys	2-4 anys
Professional 7	50	Treballador/a social	Més de 20 anys	8-10 anys	8-10 anys
Professional 8	31	Integrador/a social	5 - 10 anys	8-10 anys	8-10 anys
Professional 9	38	Treballador/a social	15- 20 anys	8-10 anys	8-10 anys
Professional 10	42	Treballador/a social	10 - 15 anys	11-13 anys	8-10 anys

Font: Elaboració pròpia.

Les professions representades inclouen treballadors/es socials (7) i integradors/es socials (3). La mitjana d'edat és de 41 anys i una desviació típica de 6,93. S'observa que més de la meitat dels i de les professionals de treball social tenen més de 20 anys d'experiència en general. Quant a la seva experiència amb el col·lectiu de persones en situació de sensellarisme, la mitjana se situa en 10 anys. En continuïtat amb el que hem exposat prèviament, més de la meitat dels i de les professionals (57,1%) tenen entre 8 i 10 anys d'experiència al SIAPSL. Així mateix, més de la meitat dels i de les professionals d'integració social compten amb una experiència professional d'entre 5 i 10 anys (66,7%). Així mateix, l'experiència amb el col·lectiu de persones sense llar i al SIAPSL oscil·la entre els 2 i els 10 anys.

El nombre de participants (10 professionals) es va justificar sobre la base del principi de saturació teòrica, una estratègia comuna en estudis qualitatius, que s'aconsegueix quan la recopilació de dades no aporta nova informació rellevant per als objectius de recerca. Atès que aquest estudi se centra en professionals directament involucrats/des en la intervenció grupal amb dones en situació de sensellarisme, es va optar per una grandària de mostra que permet una anàlisi detallada i profunda de les experiències i perspectives en aquest context específic.

3.3. Instruments

La recollida d'informació es va dur a terme mitjançant la tècnica d'entrevista semiestructurada, seleccionada per la seva capacitat de combinar preguntes prèviament definides amb la flexibilitat d'explorar temes emergents, permetent captar la complexitat de les experiències i perspectives dels professionals (Kvale, 1996). Es van fer un total de 10 entrevistes, dissenyades per garantir una recopilació de dades exhaustiva i abastant tant característiques sociodemogràfiques com detalls específics sobre la metodologia aplicada en la intervenció grupal. El guió de l'entrevista va ser elaborat a partir d'una revisió de la literatura rellevant i revisat per experts en la matèria, la qual cosa n'assegura la validesa i adequació al context de recerca.

Les entrevistes es van organitzar en dos blocs d'acord amb els objectius de l'estudi: el primer va recollir informació sociodemogràfica i detalls sobre l'experiència professional dels participants; i el segon va explorar la metodologia aplicada en la intervenció grupal, avaluant-ne la rellevància en comparació amb altres metodologies tradicionals, així com possibles àrees de millora. Totes les entrevistes es van fer de manera presencial a les instal·lacions del SIAPSL, amb una durada mitjana de 34 minuts.

3.4. Procediment

Es va sol·licitar per escrit l'autorització a l'Institut Municipal d'Atenció Social de l'Excm. Ajuntament de Santa Cruz de Tenerife. A continuació, es va celebrar una reunió amb la cap del Negociat d'Acolliment, el coordinador del centre i la treballadora social responsable del projecte "El Patio de mi Casa" per explicar en què consistia la recerca i establir les dates en les quals es podrien desenvolupar les entrevistes individualitzades. Posteriorment, es va elaborar el guió d'entrevista a partir de la bibliografia disponible i es va sotmetre a la valoració de dos doctors amb coneixement en la matèria i la revisió de dos professionals del SIAPSL per ajustar-la en la mesura que sigui possible a la realitat del context i objecte de recerca. Després, es van seleccionar els i les professionals que participen i/o co-neixen directament el projecte.

Concloues les entrevistes, es va procedir a la fase d'anàlisi i interpretació dels resultats seguint el plantejament de Braun i Clarke (2023) i utilitzant el programari Atlas.ti. El procés d'anàlisi temàtica es va fer en sis

fases. Primer, es va dur a terme una familiarització amb les dades, llegint i rellegint les transcripcions per identificar patrons inicials. Després, es va procedir a la codificació sistemàtica de les dades, generant codis inicials que representaven unitats significatives d'informació. Aquests codis es van agrupar en temes potencials per identificar patrons importants. Posteriorment, es van definir i anomenar els temes de manera que reflectissin la seva essència i relació amb les dades. Entre els temes identificats s'inclouen: "l'evolució en l'enfocament d'intervenció amb perspectiva de gènere", "la creació de xarxes de suport i sororitat entre les participants", "els beneficis i desafiaments de la metodologia participativa en la intervenció grupal", "la influència de les condicions estructurals en la implementació de les intervencions" i "la necessitat d'avaluació sistemàtica de l'impacte de les intervencions grupals". Finalment, es va redactar l'informe que presenta els temes i les seves relacions, recolzat per extractes de dades que exemplifiquen cada tema. Aquesta anàlisi va ser seguida per una etapa de reflexió crítica, integrant les troballes de la recerca amb la informació recopilada de la literatura existent.

3.5. Consideracions ètiques

La recerca es va dur a terme respectant estrictament els principis ètics aplicables. Totes les persones participants van ser informades detalladament sobre els objectius de l'estudi, el procediment i la voluntarietat de la seva participació. Es va assegurar el consentiment informat per escrit, garantint que entenguessin el seu dret a retirar-se en qualsevol moment. A més, es van prendre totes les mesures necessàries per protegir la confidencialitat i anonimat de la informació recopilada, utilitzant codis en lloc de noms reals. La recerca va obtenir l'autorització de l'administració titular després de ser valorat pel seu comitè d'ètica i el departament d'assessoria jurídica, així com de l'empresa gestora.

4. Resultats

Els i les professionals posen l'accent en una evolució de l'enfocament utilitzat per treballar amb les dones en situació de sensellarisme. En aquest cas, amb anterioritat a la implantació d'"El Patio de mi Casa", no hi havia diferències a l'hora d'intervenir entre homes i dones, tal com una de les professionals va comentar:

[...] no hi havia un enfocament com a tal per treballar de manera específica amb les dones (Professional 5, entrevista personal, maig de 2024).

A més, la totalitat dels i de les professionals afirmen que es tractava d'una intervenció individual centrada en la persona, tal com confirma una d'elles:

[...] la intervenció era només de manera individual amb la persona [...] consistia en la consulta i intentar construir un pla d'intervenció amb la dona perquè pugui revertir la seva situació (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

No obstant això, dues de les professionals ressalten que anteriorment es desenvolupaven intervencions grupals de manera esporàdica:

[...] tallers puntuals, però es tractava més a mode individual (Professional 2, entrevista personal, maig de 2024).

Els motius pels quals es va incorporar la intervenció grupal de manera complementària a la individual per poder abordar les necessitats des de diferents perspectives i millorar l'eficiència són diversos. Vuit de les professionals entrevistades estan d'acord que un dels motius va ser la creació d'un grup de suport entre les dones. Una de les professionals va esmentar:

[...] vèiem que era molt més ric quan s'havia vist algun tipus de trobada entre elles i tenim un concepte que la integració grupal pot ser molt efectiva [...] (Professional 10, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, quatre de les professionals ressalten la importància de grups de suport a través de canvis en la convivència entre elles:

[...] tenim diversos mòduls d'allotjament i un concretament és per a dones [...] ha estat històricament el mòdul que més conflictes té [...] és més difícil la integració i la convivència [...] (Professional 4, entrevista personal, abril de 2024).

Quant als objectius de la intervenció grupal, la professional responsable de dur-ho a terme esmenta els objectius que s'han elaborat per encaminar les accions en l'assoliment de metes:

[...] que sigui capaç d'empoderar-se [...] que conegui la problemàtica de les dones sense llar [...] un acostament a la Comunitat des de les administracions, els recursos de la zona [...] amb l'objectiu de contribuir a la transformació social (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

D'altra banda, ressalta objectius específics com:

[...] que comparteixin una experiència de convivència, promoure l'autonomia, la independència i la responsabilitat (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Aquesta mateixa professional comenta que l'objectiu transversal és:

[...] la perspectiva de gènere, la lluita contra la violència masclista (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Quant a la metodologia de la intervenció, la professional responsable resumeix el procés per fases:

[...] fem unes sessions grupals d'aules i unes sessions grupals de Patio. Quan nosaltres hem d'estar més serioses i ficar-li tot el contingut que creiem necessari per al projecte o que elles demanen [...] formació en gènere, formació en igualtat, formació en violència masclista, tema sanitari [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, revela que hi ha un procediment d'“amarratge” quan es desenvolupen les sessions formatives:

[...] de cada sessió formal s'adquireix un compromís [...] si ha vingut una ginecòloga [...] l'endemà nosaltres ens reunim, ens comprometem a una data per anar a fer una revisió de cadascuna de les dones [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

En relació amb la segona línia d'intervenció, la professional responsable exposa:

[...] l'altra línia de les sessions del Patio és simplement compartir i prendre un cafè. Està planificat, però la planificació és: avui no fem res (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

No obstant això, ressalta la importància d'aquestes sessions:

[...] és de les més riques [...] s'expliquen vivències, comparteixen experiències que moltes vegades són positives i moltes vegades s'ajuden entre elles. Senten que hi ha un semblant que ha passat pel mateix [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

En concloure amb les sessions dutes a terme, la professional comenta que:

[...] escric tot allò que s'ha detectat, si s'ha complert l'objectiu, si no [...] apunto què s'ha detectat perquè d'aquí sempre sortirà una línia per a una altra sessió (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

D'altra banda, comenta que es tracta d'una metodologia participativa, tal com destaquen altres professionals:

[...] és una metodologia centrada en elles en si, és a dir, que són elles les que decideixen, les que parlen del que elles vulguin tractar [...] (Professional 5, entrevista personal, maig de 2024).

Així mateix, esmenta la importància del paper de la persona responsable, en aquest cas com a professional de l'àmbit social:

[...] la figura del treballador social està en l'observació, [...] en la mediació (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Una de les professionals destaca elements de la intervenció grupal fonamentals:

[...] han tingut com una espècie de ninot que és un dinosaure [...] els obres la porta amb un jardí, amb un cafetonet, amb flors, [...] senten els ocells i poden expressar-se i respirar per poder agafar força [...] (Professional 3, entrevista personal, maig de 2024).

Fins a la data, no s'ha implementat una avaluació exhaustiva mitjançant instruments específics per a la intervenció grupal. No obstant això, s'han adoptat mètodes alternatius com l'observació directa i l'aplicació d'entrevistes no estructurades (no es desenvolupa des de l'enfocament de la recerca, sinó de conèixer com perceben les dones la intervenció i els beneficis que els aporta amb l'objectiu d'orientar la intervenció) dirigides a monitorar l'evolució de les participants. Una de les professionals comenta:

[...] l'observació per identificar el grau de participació, el grau d'entusiasme cap a les dinàmiques, el grau d'implicació [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, la totalitat dels i de les professionals afirmen que recullen la retroalimentació de les participants per identificar àrees de millores:

[...] és decisió d'elles [...] quan s'està parlant d'un tema que potser és molt específic, molt sensible, perquè són elles les que dirigeixen [...] el debat (Professional 5, entrevista personal, abril de 2024).

També tenen en compte la retroalimentació de les entitats i/o llocs que visiten:

[...] cada vegada que anem a un lloc jo demano sempre el retorn [...] llavors tot aquest retorn se li dona a la dona [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

A les reunions tècniques per al seguiment dels casos del centre, es registren millores significatives en les participants, observació corroborada pel consens entre professionals. Una de les professionals comenta:

[...] tots els tècnics es reuneixen [...] veiem si les dones estan complint amb el seu pla d'intervenció individualitzat [...] després de la intervenció grupal [...] (Professional 10, entrevista personal, abril de 2024).

Tota la informació recaptada es registra en una aplicació per a la gestió de casos pròpia.

Una aproximació a la intervenció grupal amb dones en situació de sensellarisme:
un enfocament des de la interseccionalitat i la perspectiva de gènere

La totalitat dels i de les professionals afirmen que l'efectivitat de la intervenció grupal està intrínsecament lligada a la formació i desenvolupament professional de l'equip de treball que la du a terme. Una de les professionals li dona importància al perfil professional perquè:

[...] ha de ser una persona que estigui implicada, que valori la intervenció grupal com a metodologia adequada [...] perquè potser n'agafes una altra amb un altre perfil professional i et trenca el grup [...] (Professional 4, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, dues de les professionals li donen importància a la formació continuada:

[...] seria important rebre informació específica d'intervenció [...] d'aplicació d'instruments [...] com poden mesurar cadascuna de les accions que desenvolupen [...] (Professional 10, entrevista personal, abril de 2024).

4.1. Pertinència de la intervenció grupal complementant la individual

Els i les professionals van destacar que la intervenció grupal presenta clars avantatges en comparació amb altres metodologies grupals estructurades i beneficis complementaris a la intervenció individual. Aquest avantatge es deu a la seva flexibilitat i capacitat per adaptar-se progressivament a les necessitats i circumstàncies particulars de les dones en situació de sensellarisme i al fet que en aquests espais aconseguixen suports que transcendeixen la intervenció individual. La totalitat dels i de les professionals afirmen l'enfocament innovador de la metodologia grupal enfront de la individual. Una d'elles ho atribueix a elements que no hi ha en la intervenció individual:

[...] els elements com l'espai i la comunicació entre elles es facilita moltíssim [...] no és el mateix la intervenció individual [...] en un despatx i no hi ha intimitat per poder explicar les seves experiències [...] (Professional 4, entrevista personal, abril de 2024).

Una altra afirma l'adquisició d'habilitats que en la intervenció individual no es podria treballar:

[...] donant-los a elles eines perquè sàpiguem solucionar un conflicte, perquè sàpiguem mediar si estan en desacord i que no es produeixin baralles [...] (Professional 5, entrevista personal, maig de 2024).

La meitat dels i de les professionals van detectar la facilitat de creació de vincles i xarxes de suport en aquesta mena de metodologia:

[...] aquest espai on poden ser elles mateixes, es creen uns vincles i unes xarxes de suport que potser no tenen en el seu entorn habitual [...] han sortit amistats que serveixen de suport per a elles [...] (Professional 4, entrevista personal, abril de 2024).

Altres quatre professionals van relacionar el treball de diferents qüestions que no es tracten de manera individual com un avantatge de la intervenció grupal enfront d'altres tipus. Una de les professionals esmenta:

[...] hi ha coses que a escala individual no pots treballar per cobrir-les [...] la treballadora social tampoc és la teva amiga, no la veus com una persona a la qual obrir-te (Professional 2, entrevista personal, maig de 2024).

Així mateix, una altra professional esmenta com a avantatge l'enriquiment que sorgeix entre les dones:

[...] hi ha més enriquiment perquè hi ha més opinions, més persones que escolten [...] hi ha com més solidaritat entre elles [...] (Professional 9, entrevista personal, abril de 2024).

Una altra professional apunta a una millora de la convivència després de les sessions grupals:

[...] tenim diversos mòduls i un d'ells és de dones [...] moltes d'aquestes dones que estan al mòdul acudeixen al Patio [...] ajuda en la convivència [...] (Professional 6, entrevista personal, maig de 2024).

En relació amb l'adaptació de les necessitats individuals i diverses en la intervenció grupal, vuit de les professionals esmenten que les dones comparteixen preocupacions en les sessions grupals que mai abans havien esmentat en les intervencions individuals. Una de les professionals comenta:

[...] és un espai facilitador a l'hora de comunicar-se i de poder intervenir, encara que sigui a escala grupal, però facilitant també després els processos individuals de cadascuna [...] (Professional 4, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, una professional afirma l'existència de preocupacions comunes que poden treballar-se de manera grupal:

[...] és veritat que hi ha necessitats específiques de cada persona, però també hi ha una demanda comuna que és ser dona o una característica comuna [...] primer caldrà treballar de manera grupal i després a l'específic [...] (Professional 1, entrevista personal, maig de 2024).

És important destacar l'existència de compatibilitat de la intervenció grupal amb la intervenció individual. En aquest cas, la totalitat dels i de les professionals afirmen la compatibilitat de totes dues intervencions. Una de les professionals assegura:

[...] els professionals que hem viscut l'època d'abans del Patio i l'època de després, sí que estem en condició d'avaluar que efectivament la intervenció individual es veu millorada per la intervenció grupal (Professional 7, entrevista personal, maig de 2024).

A l'hora de sol·licitar algun testimoniatge sobre l'impacte positiu a causa de la compatibilitat entre la intervenció grupal i individual, la totalitat dels i de les professionals han relatat diversos testimoniatges d'usuàries actuals o que ja no es troben al Centre que han afrontat les seves problemàtiques amb l'ajuda de totes dues intervencions.

4.2. Modificacions durant la implementació de la intervenció grupal

La professional responsable dona a conèixer moments vitals del grup de dones on es van fer modificacions per garantir el seguiment de les sessions:

[...] quan l'època de pandèmia [...] no pots fer una sessió formal, trobar professionals que volguessin venir [...] va caldre reajustar tota la metodologia [...] d'objectius i metodologia [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, durant el desenvolupament de les sessions, a causa dels factors de vulnerabilitat i risc que experimenten les dones en situació de sensellarisme, la metodologia s'havia d'adaptar a moments sensibles com la defunció de membres del grup. La professional aborda les qüestions del dol reajustant les sessions:

[...] moltes dones ho estaven passant especialment malament [...] no volia que després s'associés amb el Patio [...] el centre ens permet tenir un altre pati [...] per als dols ens en vam anar a l'altre pati (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

La professional afirma el canvi en la planificació de la metodologia de tota la intervenció a causa de l'adherència de les dones a aquest. La idea inicial per a la intervenció incloïa un tancament seguit d'una segona fase, però es va observar que finalitzar-la en aquell moment hagués estat perjudicial per a les dones involucrades:

[...] la meua idea principal era que això tingués un tancament i tingués una segona part [...] després començar amb una segona part que era el cicle dels convidats [...] per a mi era un segon projecte [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Detalla el seu raonament darrere del canvi en la metodologia, subratllant que tancar el programa i després reobrir-lo al cap d'uns mesos hagués tingut un impacte negatiu, per la qual cosa es va decidir reajustar la intervenció sobre la marxa:

[...] era com tancar un Patio i tornar-lo a obrir tres mesos després, hagués estat negatiu. Llavors es va reajustar [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Ressalta com les dones s'identificaven fortament amb el nom del projecte i canviar-lo hauria afectat el seu sentit de pertinença, la qual cosa va portar a mantenir el nom i adaptar la intervenció segons les seves necessitats a través de noves línies d'intervenció:

[...] elles es van identificar molt amb el nom [...] el Patio per a elles era important, ja era com part del seu dia a dia i el que havíem de fer era posar línies d'intervenció diferents dins del Patio [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

4.3. Àrees de millora en la implementació de la intervenció grupal

Els i les professionals esmenten que els espais en els quals s'implementa no són apropiats i que això es deu als déficits estructurals que té el centre. Dues de les professionals concorden amb el fet que un aspecte a millorar és l'espai on es desenvolupa la intervenció:

[...] ens anem adaptant al clima, si plou no podem fer-ho [...] l'altre dia vam tenir una persona convidada, va ploure i vam haver de canviar-lo tot [...] vam haver de fer-ho a la sortida del mòdul, aquí et canvia tota la metodologia [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

D'altra banda, una altra professional al·ludeix com a dificultat el canvi dels grups en relació amb les persones que hi participen:

[...] que mai siguin les mateixes persones o que hi hagi un grup que porta molts anys i un altre que porta poc [...] (Professional 7, entrevista personal, abril de 2024).

Altres tres professionals comenten com a dificultat l'escassetat d'estudis sobre la intervenció grupal d'aquesta mena de col·lectius:

[...] seria bo visibilitzar la metodologia [...] per poder entendre què cal tenir en compte o quins passos hi ha, sobretot perquè després pot ser extrapolable [...] (Professional 3, entrevista personal, maig de 2024).

Davant les característiques del centre, on cada dia poden incorporar-se persones i poden sorgir situacions imprevistes a causa de les necessitats canviants que poden experimentar les dones, hi ha situacions que sorgeixen de manera sobtevinguda que requereixen el desenvolupament d'ajustos en la metodologia d'intervenció grupal. Una de les professionals comenta sobre aquest tema:

[...] potser passa alguna situació que canvien els plans, però res fora del comú quan es treballa de manera grupal [...] (Professional 1, entrevista personal, maig de 2024).

D'altra banda, dues de les professionals concorden amb el fet que aquest tipus de metodologia incrementa discrepàncies amb els homes que també es troben al Centre:

[...] els homes es veuen una mica discriminats [...] perquè veuen com les dones tenen una estoneta entre elles [...] (Professional 9, entrevista personal, abril de 2024).

Així mateix, una altra professional comenta una solució respecte a aquest tema:

[...] per aquí també potser és una idea de projecte perquè ells també participin [...] que tinguin també ells aquest espai de trobada [...] (Professional 4, entrevista personal, abril de 2024).

Una altra de les professionals extrapola aquest tipus de trobades a un altre col·lectiu que també conviu al Centre:

[...] a mi m'encantaria poder fer una cosa així, per exemple, amb la població LGTB [...] (Professional 5, entrevista personal, abril de 2024).

5. Discussió

L'experiència d'"El Patio de mi Casa" proporciona un exemple concret de com implementar efectivament un enfocament amb perspectiva de gènere, contribuint a desenvolupar models d'intervenció més inclusius i igualitaris. Aquest enfocament trenca amb el biaix androcèntric prevalent a molts serveis actuals (FEANTSA, 2016b; Fernández-Rasines i Gámez-Ramos, 2013; Galán et al., 2022; Matulić et al., 2019). Anteriorment, la intervenció se centrava exclusivament en la persona i es feia de manera individual, amb intervencions grupals només de manera puntual. Encara que les dones requereixen atenció personalitzada d'acord amb els seus desitjos i necessitats, els i les professionals consideren que la intervenció grupal complementa positivament la intervenció individual. Adoptar un enfocament interseccional permet desenvolupar solucions més adaptades a les necessitats específiques de cada dona i, al mateix temps, oferir-los suport emocional a través d'intervencions grupals (Matulić et al., 2024; Valderrama, 2023). Els i les professionals destaquen que la creació d'"El Patio de mi Casa" va sorgir de la necessitat d'un grup de suport entre les dones. El canvi a una intervenció grupal va facilitar la creació de xarxes informals de suport, fonamentals per a la protecció i reintegració social de persones en situació d'exclusió residencial, tal com reforcen Marzana et al. (2023) i Valderrama (2023) en els seus estudis.

Es va emprar una metodologia participativa i centrada en les dones, permetent-los decidir i parlar sobre els temes que desitgen tractar, així com la intervenció de professionals en àrees especialitzades com ara violència de gènere i salut mental. Aquesta metodologia s'alinea amb els requisits

identificats per Sherwin (2021) perquè un servei s'adapti adequadament a les necessitats d'aquestes dones. La presència d'una figura professional és essencial per a l'èxit de la intervenció, ja que proporciona el suport necessari per gestionar el grup i facilita un ambient d'escolta i suport, la qual cosa reflecteix la importància de la figura professional en aquests programes (Galán et al., 2022; Sherwin, 2021). No obstant això, els i les professionals assenyalen que no s'ha fet cap avaluació exhaustiva de la intervenció grupal, la qual cosa reflecteix una notable falta de sistematització i anàlisi rigorosa sobre el seu impacte real (Díaz et al., 2023).

La intervenció grupal no només proporciona un espai segur on les dones poden expressar les seves experiències i desafiaments, sinó que també fomenta el desenvolupament de metes concretes i assolibles. Aquesta intervenció ha permès a les participants considerar i aconseguir plans i projectes que abans no consideraven possibles. L'entorn de suport mutu dins del grup ha estat clau per a aquest empoderament, permetent a les dones desenvolupar la confiança necessària per enfrontar nous reptes i objectius (Marzana et al., 2023). Això crea un sentit de pertinença positiu, permetent que les dones continuïn participant en la intervenció grupal fins i tot després de reintegrar-se en la societat (Galán et al., 2022; Sherwin, 2021). D'altra banda, les dones en situacions de sensellarisme amb problemes de salut mental o addiccions topen amb barreres significatives per accedir a serveis especialitzats (FEANTSA, 2022; Matulić et al., 2024), i les experiències d'aquestes característiques són de gran rellevància.

"El Patio de mi Casa" no només respon a necessitats individuals, sinó que també promou un sentit de solidaritat i pertinença entre les participants, és un dels elements essencials que destaquen Marzana et al. (2023) al seu estudi. Finalment, els i les professionals esmenten que la intervenció pot beneficiar altres grups de dones vulnerables en treballar per trencar estigmes i prejudicis, la qual cosa és vist com una oportunitat interessant. Això es connecta amb l'estudi que suggereix que els programes d'intervenció grupal destinats a dones víctimes de violència de gènere podrien ser adequats per a dones en situació de sensellarisme (Llulluma, 2016).

5.1. Limitacions i futures línies de recerca

La limitació principal d'aquest estudi rau en la falta d'informació detallada i actualitzada sobre la intervenció grupal amb aquest col·lectiu, la qual cosa restringeix tant la profunditat de l'anàlisi com l'abast de les conclusions. A més, la falta d'informació sobre l'avaluació de la intervenció grupal va dificultar la capacitat de determinar-ne l'eficàcia amb precisió. No obstant això, l'estudi ofereix una aproximació valuosa a la metodologia d'intervenció grupal amb aquest col·lectiu poc explorada. Les seves troballes són rellevants per a professionals que treballen amb dones sense llar, proporcionant informació valuosa que pot guiar futures recerques i millorar les pràctiques d'intervenció.

6. Conclusions

Respecte al primer objectiu específic, els i les professionals destaquen una evolució en l'enfocament, ja que anteriorment no es diferenciava entre homes i dones en les intervencions, les quals eren majoritàriament individuals. No obstant això, s'han identificat beneficis en la creació de grups de suport entre les participants, la qual cosa ha portat a integrar la intervenció grupal per abordar diverses necessitats i millorar la convivència. "El Patio de mi Casa" inclou sessions grupals de caràcter formatiu així com de convivència, que se centren en l'empoderament, l'autoconeixement, la sororitat i l'acostament a recursos. La metodologia és participativa i flexible, la qual cosa permet a les dones decidir sobre els temes a abordar, creant així un ambient de suport mutu. Malgrat que no s'ha implementat cap avaluació mitjançant instruments validats, s'han emprat mètodes alternatius com ara l'observació directa, reunions tècniques amb l'equip professional i entrevistes no estructurades per supervisar l'evolució de les participants. Així mateix, la retroalimentació de les dones i de les entitats col·laboradores és clau per ajustar i millorar les intervencions. L'èxit de la intervenció grupal s'atribueix a la formació i desenvolupament professional dels equips, que estan compromesos i donen valor a la metodologia grupal. A més, se subratlla la importància de la formació contínua per aplicar de manera efectiva les accions desenvolupades.

Quant al segon objectiu específic, els i les professionals afirmen que efectivament millora la intervenció i ofereix avantatges clars sobre altres metodologies en adaptar-se millor a les necessitats específiques d'aquestes dones. Facilita la comunicació, el desenvolupament d'habilitats com la resolució de conflictes i la creació de vincles i xarxes de suport que no s'aconsegueixen en intervencions individuals, cosa que permet abordar preocupacions comunes no sempre esmentades en intervencions individuals, la qual cosa facilita els processos individuals. L'espai grupal fomenta la creació de grups de suport, millora la convivència i és un entorn enriquidor a causa de la diversitat d'opinions i experiències compartides.

En relació amb el tercer objectiu específic, es va planejar tancar i reobrir el projecte en fases, però finalment es va decidir mantenir-lo continu per evitar impactes negatius en les participants. La metodologia es va ajustar durant esdeveniments vitals, com ara la defunció de membres del grup o durant la pandèmia. Les àrees de millora identificades inclouen la necessitat d'adequar els espais on es du a terme la intervenció i fomentar l'assistència regular de les participants, ja que la irregularitat obstaculitza el sentit de pertinença. Es destaca l'escassetat d'estudis sobre la intervenció grupal amb aquest col·lectiu i la necessitat de modificacions contínues a causa de les necessitats canviants de les dones i situacions imprevistes al centre. A més, la intervenció genera sentiments de discriminació entre els homes del centre, per la qual cosa es recomana crear espais similars per a ells i altres col·lectius com l'LGTBIQ+.

Referències bibliogràfiques

- Alonso Pardo, Alicia; Palacios Ramírez, José, i Iniesta Martínez, Almudena. (2020). Mujeres sin hogar en España. Narrativas sobre género, vulnerabilidad social y efectos del entramado asistencial. *Revista Obets*, 15(2), 375. <https://doi.org/10.14198/obets2020.15.2.01>
- Andermann, Anne; Mott, Sebastian; Mathew, Christine; Kendall, Claire; Mendonca, Oreen; Harriott, Dawnmarie; Mclellan, Andrew; Riddle, Alison; Saad, Ammar; Iqbal, Warda; Magwood, Olivia, i Pottie, Kevin. (2021). Evidence synthesis-Evidence-informed interventions and best practices for supporting women experiencing or at risk of homelessness: a scoping review with gender and equity analysis. *Health promotion and chronic disease prevention in Canada: research, policy and practice*, 41(1), 1-13. <https://doi.org/10.24095/hpcdp.41.1.01>
- Avramov, Dragana. (1995). *Homelessness in the European Union: social and legal context of housing exclusion in the 1990s*. FEANTSA.
- Braun, Virginia, i Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, Virginia, i Clarke, Victoria. (2023). Is thematic analysis used well in health psychology? A critical review of published research, with recommendations for quality practice and reporting. *Health Psychology Review*, 17(4), 695-718. <https://doi.org/10.1080/17437199.2022.2161594>
- Bretherton, Joanne, i Mayock, Paula. (2021). Women's homelessness. *European Evidence Review*. FEANTSA.
- Cabrera, Pedro José, i Rubio, María José. (2008). Las personas sin hogar, hoy. *Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración*, 75, 51-74.
- Cáritas Diocesana de Tenerife. (2022). *Exclusión residencial extrema en Tenerife en tiempos de COVID*.
- Creswell, Jonh W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). Sage.
- Dawes, Jo; Rogans-Watson, Raphael, i Broderick, Julie. (2023). You can change your life through sports –physical activity interventions to improve the health and well-being of adults experiencing homelessness: a mixed-methods systematic review. *British Journal of Sports Medicine*, 58, 444-458. <https://doi.org/10.1136/bjsports-2023-107562>

- Dawes, Jo; Sanders, Charlotte, i Allen, Rebecca. (2019). "A Mile in Her Shoes": A qualitative exploration of the perceived benefits of volunteer led running groups for homeless women. *Health & Social Care in the Community*. 27(5), 1232-1240. <https://doi.org/10.1111/hsc.12755>
- De Vet, Renée; Beijersbergen, Mariëlle; Lako, Danielle; Van Hemert, Albert; Herman, Daniel, i Wolf, Judith. (2019). Differences between homeless women and men before and after the transition from shelter to community living: A longitudinal analysis. *Health & Social Care in the Community*, 27(5), 1193-1203. <https://doi.org/10.1111/hsc.12752>
- Díaz González, José Manuel; Hernández Martín, Elvira Juana; Mejías Expósito, Jesús; Rodríguez Ramos, Paulo Adrián, i Aguilera Ávila, Laura. (2023). Methodology of group intervention with homeless women: "The yard of my house". European Social Work Conference 2023.
- Duke, Alison, i Searby, Adam. (2019). Mental ill health in homeless women: A review. *Issues in Mental Health Nursing*, 40(7), 605-612. <https://doi.org/10.1080/01612840.2019.1565875>
- European Federation of National Organisations Working With The Homeless (FEANTSA). (2007). *Homelessness and Domestic Violence: Tailoring services to meet the needs of women who are homeless and fleeing domestic Violence*. Recuperat 27 gener 2025, de https://www.feantsa.org/download/final_homelessness_and_domestic_violence39146818459563100.pdf
- European Federation of National Organisations Working With The Homeless (FEANTSA). (2016a). FEANTSA position: *Homelessness and Violence Against Women: Addressing the Link and Responding Effectively*. Recuperat 27 gener 2025, de <https://www.feantsa.org/en/feantsa-position/2016/06/03/feantsa-position-homelessness-and-violence-against-women-addressing-the-link-and-responding-effectively?bcParent=27>
- European Federation of National Organisations Working With The Homeless (FEANTSA). (2016b). *Homeless in Europe. Perspectives on Women's Homelessness*. Recuperat 27 gener 2025, de <https://www.feantsa.org/download/summer-2016-perspectives-on-women-s-homelessness1684329503268833210.pdf>
- European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA). (2017). *ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion*.
- European Federation of National Organisations Working With The Homeless (FEANTSA). (2022). *Housing first & women. Case studies from across Europe*. Recuperat 27 gener

2025, de <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2022/03/10/publication-housing-first-women-case-studies-from-across-europe>

- Fernández-Rasines, Paloma, i Gámez-Ramos, Tamara. (2013). La invisibilidad de las mujeres sin hogar en España. *Revista de Psicología*, 22(2), 42-52. <https://doi.org/10.5354/0719-0581.2013.30852>
- Galán Sanantonio, Alba; Botija Yagüe, Mercedes, i Gallén Granell, Eva. (2022). Necesidades y propuestas en la intervención social con mujeres sin hogar. *Cuadernos de Trabajo Social*, 35(2), 149-159. <https://doi.org/10.5209/cuts.79315>
- Herrero, Isabel. (2003). Mujeres sin hogar y violencia de género. La triple invisibilidad. *Cuadernos de Trabajo Social*, 16, 265-268.
- Johnson, Guy; Ribar, David C., i Zhu, Anna. (2017). Women's homelessness: International evidence on causes, consequences, coping and policies. *Melbourne Institute Working Paper*, 7/17. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2927811>
- Kuhn, Randall, i Culhane, Dennis P. (1998). Applying cluster analysis to test a typology of homelessness by pattern of shelter utilization: Results from the analysis of administrative data. *American Journal of Community Psychology*, 26(2), 207-232. <https://doi.org/10.1023/a:1022176402357>
- Kvale, Steinar. (1996). *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Sage.
- Llulluma Álvarez, Diana Marisol. (2016). *Proceso de intervención grupal desde el fortalecimiento de la autoestima en mujeres entre 18-40 años de edad moradores del barrio Espejo*. (Tesi de Doctorat). Universidad Politécnica Salesiana Sede Quito.
- Marzana, Daniela; Martínez-Damia, Sara; Gaboardi, Marta; Scollato, Alessandra, i Marta, Elena. (2023). "The group gives me strength": A group-based intervention to promote trust and social connectedness among women experiencing homelessness. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 33(4), 807-823. <https://doi.org/10.1002/casp.2683>
- Matuli- Domandzic, María Virginia; De Vicente Zuera, Irene; Boixadós Porquet, Adela, i Caïs Fontanella, Jordi. (2019). Las mujeres sin hogar: realidades ocultas de la exclusión social. *Trabajo Social Global – Global Social Work*, 9(16), 49-68. <https://doi.org/10.30827/tsg-gsw.v9i16.8198>
- Matuli- Domandzic, María Virginia; Fustier-García, Nuria; Díaz González, José Manuel, i Gómez González, Eliana. (2024). Desafiando el silencio: mujeres sin hogar, violencia de género y las barreras

- institucionales a debate. *Prisma Social: Revista de Investigación Social*, 44, 4-30. <https://revistaprismasocial.es/article/view/5302>
- Mayock, Paula; Bretherton, Joanne, i Baptista, Isabel. (2016). Women's Homelessness and Domestic Violence: (In)visible Interactions. Dins Paula Mayock i Joanne Bretherton (Eds.), *Women's Homelessness in Europe* (p. 127-154). Plagrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-54516-9_6
- Moss, Kate, i Singh, Paramjit. (2015). *Women rough sleepers in Europe: Homelessness and victims of domestic abuse*. Policy Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1t898px.18>
- Navarro Lashayas, Miguel Ángel. (2014). Vivencias emocionales de las personas migrantes sin hogar. *Norte de Salud Mental*, 12(48), 46-50.
- Norton, Christine; Tucker, Anita; Pelletier, Annette; Vankanegan, Christie; Bogs, Kayla, i Foerster, Elise. (2020). Utilizing outdoor adventure therapy to increase hope and well-being among women at a homeless shelter. *Journal of Outdoor Recreation, Education, and Leadership*, 12(1). <https://doi.org/10.18666/JOREL-2020-V12-I1-9928>
- Patton, Michael. (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (4th ed.). Sage.
- Peña Valderrama, Sara. (2023). Actuaciones clave en la intervención con mujeres en situación de exclusión residencial y sinhogarismo. *Zerbitzuan: Gizarte Zerbitzuetarako Aldizkaria. Revista de Servicios Sociales*, 81, 29-45. <https://doi.org/10.5569/1134-7147.81.03>
- Pleace, Nicholas; Fitzpatrick, Suzanne; Johnsen, Sarah; Quilgars, Deborah Jayne, i Sanderson, Diana. (2008). *Statutory homelessness in England: The experience of families and 16–17 year olds*. Department for Communities and Local Government.
- Reeve, Kesia; Casey, Rionach, i Goudie, Rosalind. (2006). *Homeless women: Still being failed yet striving to survive*. CRISIS.
- Reitzel, Lorraine; Chinamuthevi, Surya; Daundasekara, Sajeevika; Hernandez, Daphne; Chen, Tzu-An; Harkara, Yashwant; M Obasi, Ezemenari; Kendzor, Darla, i Businelle, Michael. (2020). Association of problematic alcohol use and food insecurity among homeless men and women. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(10), 3631. <https://doi.org/10.3390/ijerph17103631>
- Riley, Elise; Vittinghoff, Eric; Kagawa, Rose; Raven, Maria; Eagen, Kellene; Cohee, Alison; Dolworth, Samantha, i Shumway, Martha. (2020). Violence and emergency department use among community-recruited women who experience homelessness and housing instability. *Journal of Urban Health*, 97, 78-87. <https://doi.org/10.1007/s11524-019-00404-x>

- Rodríguez, Sara; Panadero, Sonia, i Vázquez, José Juan. (2020). Risk of mental ill-health among homeless women in Madrid (Spain). *Archives of Women's Mental Health*, 23(5), 657-664. <https://doi.org/10.1007/s00737-020-01036-w>
- Santandreu Oliver, Marta; Torrents de los Llanos, Laura; Roquero Vallejo, Rosalía, i Iborra Hernández, Aitana. (2014). Violencia de género y autoestima: efectividad de una intervención grupal. *Apuntes de Psicología*, 32(1), 57-63. <https://hdl.handle.net/11441/84513>
- Sherwin, Linda. (2021). *Women's experiences of homeless services: one city in time* (Tesis de Doctorado). Coventry University.
- Vázquez, José Juan, i Panadero, Sonia. (2019). Suicidal attempts and stressful life events among women in a homeless situation in Madrid (Spain). *American Journal of Orthopsychiatry*, 89(2), 304-311. <https://doi.org/10.1037/ort0000387>
- Yakubovich, Alexa, i Maki, Krys. (2022). Preventing gender-based homelessness in Canada during the COVID-19 pandemic and beyond: the need to account for violence against women. *Violence Against Women*, 28(10), 2587-2599. <https://doi.org/10.1177/10778012211034202>